



Walter van de Calseyde

“Scholen zouden meer mogen doen aan levensvaardigheid”

Autonomie in het gedrag van leerlingen gaat vaak over keuzes maken, zoals iemand insluiten of buitensluiten. In de praktijk benadrukken scholen bij de aanpak van gedrag vooral de sociale aspecten: omgaan met anderen vanuit eigen verantwoordelijkheid.

Tegelijk is wereldwijd de gedachte dat emotionele competenties veel meer nadruk behoeven dan ze nu krijgen. Het gaat dan om het herkennen, labelen en reguleren van emoties. Oftewel: maak kinderen niet sociaal competent, maar eerst emotioneel competent.

“Waarschijnlijk zijn die emotionele competenties voorwaardelijk voor het ontwikkelen van autonomie”, veronderstelt gedragswetenschapper Kees van Overveld.



Hoe positief is ‘positief’?

“Eigenlijk zijn de meeste leerlingen op school al autonoom op het gebied van gedrag. Probleem kan zijn dat sommige kinderen té autonoom gedrag vertonen, of liever ‘zelfbepalend’ gedrag. Zij bepalen graag zelf wat ze wel en niet doen. Het is duidelijk dat veel leerkrachten daar moeite mee hebben, want deze leerlingen ontwrichten vaak het onderwijsproces in hun groep. Het is in feite een negatieve vorm van autonoom gedrag, die ik steeds meer tegenkom in scholen.

Er spelen daarbij twee dingen. Veel kinderen zijn eraan gewend geraakt dat ze thuis met hun ouders kunnen onderhandelen over lastige kwesties. Dat gedrag nemen ze mee naar school. Als je beseft dat een leerkracht met ruim 25 leerlingen te maken heeft die allemaal uit verschillende opvoedingssituaties komen, met allemaal eigen normen

en waarden, dan levert dit natuurlijk een problematische context op. Daarmee kom ik op punt twee: bij mijn observaties in klassen constateer ik geregeld dat docenten wel wat krachtiger mogen optreden. Vaak reageren ze dan met: 'Ja maar, ik moet toch positief zijn?' Die golf van positivisme in het onderwijs van de laatste jaren leidt bij leerkrachten nogal eens tot een kramp om allerlei vormen van gedrag maar te tolereren om de sfeer goed te houden. En om te voldoen aan het veronderstelde ideaalbeeld van de pedagogisch goed afgestemde leraar. Het is echter nooit 'positief' om problemen telkens te vermijden. Een school is er immers vooral om iets te leren. Hoe positief is het dan dat leerlingen met hun gedrag alle ruimte mogen pakken en daarmee het hele groepsproces domineren en de leerkracht frustreren? Wie schiet daar iets mee op? IB'ers kunnen hier een belangrijke rol in spelen door geregeld in de klassen te observeren en leerkrachten erop te wijzen dat ze duidelijk, krachtig en aardig moeten zijn. Alleen met dat laatste kom je er niet, net zo min als in de opvoeding."

Wie heeft de regie?

"De idee dat er op school geleerd kan en moet worden, veronderstelt een goed klassenmanagement waarbij de leerkracht de regie heeft en de grenzen stelt. Ik geef wel eens de tip om van een probleem een oplossing te maken. Zo zag ik in een klas dat er bij de wisseling van rekenen naar taal heel veel tijd verloren ging en leerlingen heel druk met elkaar waren. Ik heb de

leerkracht voorgesteld om dit 'chaosmoment' structureel te benutten door het gewoon in te plannen. Laat ze even vrij in hun gedrag en spreek af dat ze over 3 minuten weer stil aan het werk zijn. Dat werkt perfect, omdat de leerkracht nu de chaos beheerst en de leerlingen na korte ontspanning weer toe zijn aan inspanning. De laatste jaren zie je als 'tegenbeweging' vooral dat de leerling de regie moet hebben over zijn eigen ontwikkeling en een stem moet hebben bij alles. Ik weet dat dit mogelijk is en dat leerlingen op scholen best wel goed samenwerken en autonoom gedrag kunnen vertonen. Maar als 'troubleshooter' zie ik ook dat dit bij

kunnen sturen in allerlei situaties. En als dat minder goed lukt, ga je dat repareren met sociale vaardigheidstraining en dergelijke. Maar lukt dat dan wel?

Onder gedragswetenschappers bestaat steeds meer het idee om eerst te werken aan emotionele vaardigheden, voordat je aan sociale vaardigheden toekomt. Dat is de start van de hele sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderen moeten hun emoties eerst leren herkennen, dan labelen en vervolgens reguleren. Emoties beginnen meestal fysiek: je hart klopt sneller, je spieren spannen aan etc. Als jonge leerlingen bewust op school de signalen van hun lichaam leren



IB'ers kunnen een belangrijke rol spelen door geregeld in de klassen te observeren en leerkrachten erop te wijzen dat ze duidelijk, krachtig en aardig moeten zijn.



veel leerlingen niet werkt, vooral in grotere steden. De nuance is dus dat het een mooi streven is, maar niet voor elke school, groep of leerling werkt. Dan is maatwerk en differentiatie nodig."

Emotionele competenties

"Mijn opvatting is dat autonoom leren goed mogelijk is, maar ik heb de nodige reserves bij autonomieontwikkeling bij gedrag bij veel leerlingen. Je gaat ervan uit dat kinderen hun eigen gedrag

herkennen, kunnen ze die een plek geven. Daarbij geeft taal een belangrijke grip op hun emoties. Daardoor leren ze die emoties en hun zelfbepaald gedrag vervolgens te beheersen. Daar zou expliciet en structureel vanaf groep 1 aandacht aan moeten worden gegeven. Als leerkracht wil je graag dat al je leerlingen in je groep het gedrag vertonen dat jij wenselijk vindt. En jouw waarden en normen delen. Maar in onze tijd, waarin niet meer de autoritaire (topdown) gezags-



structuur van vroeger bestaat, zul je al die verschillende gedragskenmerken van al die kinderen anders moeten benaderen. Dat lukt zeker niet door steeds maar toe te geven aan afwijkend gedrag, of alles maar toe te staan 'omdat de leerling autonoom is'. Dat gaat altijd ten koste van zijn klasgenoten. Leerlingen moeten bewust leren om (empa-

thisch) rekening te leren houden met elkaar. Kun je je inleven in wat de ander denkt en voelt? Daarom zouden alle scholen tijd moeten besteden aan 'levensvaardigheid'. Sociaal-emotioneel leren, in plaats van steeds brandjes te blussen. Je kunt dat perfect afstemmen op de specifieke leerlingpopulatie. Maar het werkt niet

met 1 lesje per week. Het gaat om de attitude en moet dus door de dag heen aan bod komen als het wenselijk of nodig is. Dat creëert een balans tussen het 'schoolse' en het sociaal-emotionele. Het begint ermee dat IB'ers en leerkrachten eerst kennis moeten opdoen over dit vakgebied. Velen maken al gebruik van allerlei technieken op dit gebied, zoals bij de Kanjertraining, Kwink of bijvoorbeeld PAD. Overigens hebben ze ook allemaal op de *pedagogische* academie gezeten. Verder moeten ze hun leerlingen laten ontdekken en herkennen waar hun trigger (hun 'rode knop') zit. Dus niet 'Waarom doe jij dit?', maar 'Hoe kun je met je trigger omgaan? Hoe word jij weer rustig?' Door dat bewustzijn van hun emotie en die met taal te benoemen, krijgen ze er controle over. Ze kunnen die levensvaardigheid ook thuis, in de buurt en op het sportveld gebruiken. Tel uit je winst!" ■

Gedragswetenschapper Kees van Overveld heeft een trainingsbureau dat maatwerk levert op het gebied van gedrag, pesten en sociaal-emotioneel leren. Hij heeft daarnaast nog een deeltijdfunctie als hogschooldocent bij het Seminarium voor Orthopedagogiek (Hogeschool Utrecht). Voor primair- en voortgezet onderwijs schreef hij 'Groepsplan Gedrag' en 'SEL. Sociaal-emotioneel leren als basis'. Zijn nieuwste boek 'Gedragsoplossingen voor de moeilijke groep' gaat over de theorie en vooral praktijk van het werken met moeilijke klassen. Meer weten? www.keesvanoverveld.nl